

İlham Əliyev: liderin tarixi-siyasi missiyası

II MƏQALƏ

Azərbaycanda yeni liderlik

Şübhəsiz ki, Ulu öndər Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycanın uğurlu lider nümunə-sini hazırlaması və onu eksklüziv həyata keçirməsi çox qiymətli tarixi-siyasi töhfədir. Bir tərəfdən, həmin liderlik nümunəsi ilə Azərbaycan davamlı inkişaf xəttinə çıxan müstəqil güclü dövlət kimi formalaşmağa başladı. Digər tərəfdən isə bu prosesin keçməkeşli XXI əsrdə davam etməsi üçün lazımı hüquqi, siyasi və ideya bazası yaradıldı. Prezident İlham Əliyevin yeni lider kimi yüksək keyfiyyətlərinə bu prizmada baxmaq daha doğru olardı. Lakin bütövlükdə Azərbaycan rəhbərinin tarixi-siyasi missiyasının tam anlamının vurğulanan miqyasla məhdudlaşdığını da demək bütöv mənzərəni ifadə etmir. Çünki İlham Əliyevin siyasi lider kimi fəaliyyəti milli və regional miqyasla məhdudlaşmış – onun nüfuzetmə dairəsi qlobal səviyyədədir.

Buna görə də İlham Əliyev liderliyinin tarixi-siyasi dərki üçün əhatəli konseptual yanaşma gərəkdir. Elə liderlər var ki, onların missiyası ilə fəaliyyət miqyası arasında əlaqəni adi yanaşma ilə müəyyən etmək imkansızdır.

Blondel yanaşması

Həmin məqamı nəzərə alaraq keçən əsrin 80-ci illərində məşhur fransız politoloqu Jan Blondel yazırdı ki, liderliyi “çoxölçülü yanaşma” əsasında adekvat dərk etmək olar. Bu sırada o, liderin təsirini “liderliyin prinsipli əsası” hesab edirdi. Buradan J.Blondel liderin şəxsi keyfiyyətləri ilə ölkənin və dövrün siyasi institutlaşma özəllikləri arasında dərin politoloji bağlantıların təhlilinə baş vururdu. Fransız politoloq yazırdı: “struktur məhdudiyyətləri mövcud olur ki, onlar, məsələn, ölkənin iqtisadi bazasından qaynaqlanır”. Və davam edir: “ölkənin verilən anda mövcud olduğu Zamanə özəlliyi də konkret məhdudiyyət yaradır”.

Deməli, J.Blondel liderin missiyası və miqyası üçün aşağıdakı faktorlar və keyfiyyətlərin əhəmiyyətli rol oynadığını vurğulayır: liderin şəxsi keyfiyyətləri – ölkənin daxili vəziyyətinin müəyyən etdiyi şərtlər – dövrün fərqli xüsusiyyətləri (müxtəlif xarakterli).

Kissincer yanaşması

Bu mövqeni Henri Kiccincer daha da inkişaf etdirərək konkret konseptual müstəviyə gətirmişdir. 2022-ci ildə yazdığı əsərdə XX əsrdə dünya miqyasında liderlik strategiyası kimi qiymətləndirilə bilən 6 nümunəyə eyni bucaq altında baxır. Onun baza tezisini “liderlik oxu”nun, yəni xüsusi “liderlik kanalı”, “liderlik sahəsi”, “liderlik zolağı”nın mövcudluğu təşkil edir. Həmin “liderlik sahəsi”ni H.Kissincer siyasi sistemdən asılı olmayaraq daim kollektiv yaddaşı formalaşdıran keçmişlə onun təkamülünü istiqamətləndirən “gələcəyin mənzərəsi” arasındakı dinamika müəyyən edir. Bu proses lidersiz mümkün deyildir. Deməli, H.Kissincerə görə, lider cəmiyyətin, ölkənin və dövlətin mövcudluğunun ontolojisi ilə bağlıdır. Ayrıca, dövlətdə liderlik insanlara indi durduqları “punkt”dan “həç zaman olmadıqları” və “həmin punktə keçməyi belə düşünməyə qorxan” insanlara yardım etmək üçündür. Lidersiz ölkənin sonu fəlakətdir.

2 yanaşmanın 1 nəticəsi

Jan Blondel liderliyə yerli şərtlərlə dünya miqyasında mövcud olan faktorların qarşılıqlı münasibətlərində baxaraq, belə qənaətə gəlir ki, liderin tarixi-siyasi missiyası şəxsi keyfiyyətlər – milli miqyas-qlobal miqyas qarşılıqlı münasibətlərinin vəhdətində formalaşır. H.Kissincer isə bunun XX əsrə aid konkret nümunəsini verir. Məsələn, Riçard Nikson ABŞ üçün “tarazlıq strategiyası”nı müəyyən etməsəydi, Amerikanın sonunun fəlakət ola biləcəyini ifadə edirdi və yaxud Ənvər Sadət Misir üçün “transendental strategiyası”nı seçməsəydi, həmin ölkənin mövcudlu-

ğu sual altına düşə bilərdi.

Bu müqayisələrdən bir nəticə alınır: liderin seçimi ölkənin taleyini hər bir prinsipli tarixi-siyasi mərhələdə həll edir! Buna görə də liderin tarixi-siyasi missiyası bu gerçək proses fonunda müəyyən edilə bilər. H.Kissincerin vurğuladığı 6 dünya strategiyasının təməli liderin həmin dövrdə ölkəsinin tarixi-siyasi missiyasını adekvat dərk etməsi ilə sıx bağlıdır.

Ancaq bu, kifayət deyildir. Çünki lider bu dərkətmə əsasında praktiki faydalı nəticə verə biləcək fəaliyyət göstərməlidir. Bu da dolayısı ilə liderin şəxsi keyfiyyətlərinin onun tarixi-siyasi missiyasında xüsusi yer tutduğunu göstərir.

Bu ümumi konseptual qeydlərin fonunda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin tarixi-siyasi missiyasını düzgün xarakterizə edə bilən strategiya nədən ibarətdir? Bunun üçün öncə bir sıra məqamlara nəzər salaq.

Enerji strategiyası

İlham Əliyev Prezidentlik və liderlik fəaliyyətinə çox mürəkkəb geosiyasi şərtlər altında başlamışdır. Həmin illər dünya üçün şok yaradan məlum 11 sentyabr terror hadisəsindən silkələnirdi. Bütün dünyada hüquqla ədalətin balansı pozulmuşdu. Onsuz da güc tərəfdarı olan böyük dövlətlər daha çox aqressiya nümayiş etdirir, az qala hər epizoddə beynəlxalq hüququ pozurdular. Belə bir şəraitdə Cənubi Qafqaz daha dolaşq və ədalətsiz münasibətlərlə üz-üzə idi. Onun əsas ağırlığı isə Azərbaycanın üzərinə düşürdü.

Belə bir dönmədə Azərbaycan Prezidenti həm də uğurlu lider olmalı idi. Yeni müstəqil dövləti məharətlə idarə etməklə yanaşı, bütövlükdə cəmiyyəti toparlayıb irəli apara biləcək aparıcılıq vəzifəsini yerinə yetirməli idi. Bu, fərqli bir məzmununda Prezidentliklə liderliyin vəhdətinə nail olmağı tələb edirdi.

2003-cü ildən başlayaraq həmin vəhdət enerji strategiyasının yeni mərhələdə həyata keçirilməsini tələb edirdi. Prezident İlham Əliyev bu vəzifənin öhdəsindən cari şərtlərlə yanaşı, strateji tələblər kontekstində gəldi. Onu liderliyin tarixi-siyasi missiyasının əsas xarakteristikalarından biri hesab etmək olar. Çünki enerji strategiyası çərçivəsində Azərbaycan Prezidenti milli, regional və qlobal maraqları optimal şəkildə sintez də bildi. Bunun reallaşması süjeti də liderlik kontekstində olduqca maraqlıdır.

İlham Əliyev müxtəlif güclü dairələrin fərqli əngəllərinə baxmayaraq, Bakı-Ceyhan neft boru kəmərinə işə saldı. Bunun üçün Gürcüstana bir neçə dəfə səfər etdi, Tbilisiyə lazım olan yardımları göstərdi. Gürcüstanı enerji cəhətdən miskin duruma salan Rusiyanın iradəsinin əksinə olaraq, qonşu dövlətə bütün dəstəyini verdi. 2008-ci ildə Rusiyanın Gürcüstanın iki bölgəsini işğal etməsi də Azərbaycanı dayandırmadı. Bakı etibarlı dəstəyini inkişaf etdirdi.

Postsovet məkanında bu dərəcədə sistemli və davamlı enerji strategiyası həyata keçirən ikinci bir dövlət yoxdur. Bu o mənada tarixi missiyadır ki, bütövlükdə Cənubi Qafqazın geosiyasi mənzərəsini yeniləşdirdi. Əgər Azərbaycanın enerji strategiyası olmasa idi, nə Gürcüstan, nə də Ermənistan ayrıca dövlət kimi mövcud olmayacaqdı. Deməli, həmin strategiya ümumi halda bütövlükdə Cənubi Qafqazın region kimi varlığını təmin etməsi baxımından tarixi olaydır. Buradan liderin tarixi-siyasi aspektdə missiyasının çox önəmli bir aspektinə keçid edirik.

Yeni geosiyasi dönmə

Olduqca mürəkkəb və ziddiyyətli geosiyasi tarixə malik Cənubi Qafqazda liderin tamamilə yeni məzmun və istiqamət verməsinin tarixiliyi və siyasiliyi gün kimi aydındır. Çünki faktiki olaraq, zamanca eyni anda həm müstəqil dövlət kimi inkişaf etmək, həm də regionun bütövlüyünü saxlamaq çətin məsələdir.

Gürcüstan və Ermənistanın bu aspektdə fəaliyyətindən danışmaq mümkün deyildir. Onlar daim kənardan dəstəklə ayaqda qalmağa çalışmışlar. Bütöv region miqyasında hər hansı praktiki nəticəsi ola biləcək təşəbbüslə-

ri və ya proqramları olmamışdır.

Onlar XXI əsrin başlanğıcından Azərbaycanın layihələri, əməkdaşlıq platformaları və enerji strategiyasının mahiyyətindən asılı vəziyyətdə qalmışlar. Müəyyən mənada onları Rusiyanın aqressiyasından da Azərbaycanın davranışları qorumuşdur. Bu bağlılıqda Ermənistan məsələsi bir qədər qaranlıq ola bilər. Lakin Azərbaycanın qətiyyətli müstəqil mövqeyi olmasa idi, Moskva bütün regionu geosiyasi və siyasi olaraq “udardı”. Yalnız Azərbaycanın mövqeyi bu planın tam reallaşmasını əngəllədi və bu mənada Ermənistanın ayrıca ölkə kimi qalması da dolayısı ilə Azərbaycanın fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Əhəmiyyətlidir ki, İkinci Qarabağ müharibəsində Ermənistanın məğlubiyyəti də Azərbaycanın sayəsində birbaşa regionun mövcudluğuna müsbət təsir etmişdir. Çünki hər meydanında Ermənistanın uduzması bütövlükdə regionun sülh qazanmasına imkan yaratmışdır.

Tarixilik baxımından burada əsas olan faktor Azərbaycanın artıq Cənubi Qafqazda heç bir təcavüzkarlığa imkan verməyəcəyinə yaranılması ilə bağlı olması liderin kreativliyinin başlıca göstəricilərindən biri kimi əhəmiyyəti vardır. Burada nəzərə almaq lazımdır ki, İlham Əliyevin təşəbbüs etdiyi ikitərəfli, üçtərəfli və dördtərəfli əməkdaşlıq formatları müxtəlif layihələrin həyata keçməsi üçün son dərəcə vacib hadisədir. Azərbaycan Prezidentinin irəli sürdüyü elə bir əməkdaşlıq formatı yoxdur ki, vurğulanan şərt ödənməsin. Nümunələrə baxaq.

Bununla yanaşı, Azərbaycan liderinin fəaliyyəti vurğulanan aspektlə məhdudlaşmış. Əksinə, onu daha dərin qatlarda olan başqa bir siyasətin nəticəsi hesab edə bilərik. Biz Azərbaycan Prezidentinin müxtəlif layihələrlə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq platformaları arasında maksimum uyğunluğu təmin edən siyasət həyata keçirməsini nəzərdə tuturuq.

Əməkdaşlıq platformaları

Layihələrin həyata keçməsi və bütövlükdə əməkdaşlıq platformalarının bir-birinə uyğunluğunun regional infrastrukturun yaradılması ilə bağlı olması liderin kreativliyinin başlıca göstəricilərindən biri kimi əhəmiyyəti vardır. Burada nəzərə almaq lazımdır ki, İlham Əliyevin təşəbbüs etdiyi ikitərəfli, üçtərəfli və dördtərəfli əməkdaşlıq formatları müxtəlif layihələrin həyata keçməsi üçün son dərəcə vacib hadisədir. Azərbaycan Prezidentinin irəli sürdüyü elə bir əməkdaşlıq formatı yoxdur ki, vurğulanan şərt ödənməsin. Nümunələrə baxaq.

Azərbaycan-Türkiyə-Gürcüstan əməkdaşlıq platforması “Yeni İpək Yolu” layihəsinin reallaşması kontekstində ciddi olaraq yeni infrastrukturun yaradılmasında rol oynamışdır. Çoxlu sayda nəqliyyat-lojistik obyektləri tikilmiş, tranzit üçün maksimum faydalı punktlar yaradılmış və bunlar bütövlükdə regiona xidmət etmək səviyyəsində olmuşdur. Bunun konkret təsdiqi aspektində faktlar çoxdur. Son olaraq dünya Azərbaycanın Qazaxıstan taxılını Ermənistanə buraxmasının əhəmiyyətindən daha çox danışır. Doğurdan da məhz Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə və Qazaxıstan-Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlıq formatları çərçivəsində yaradılan infrastruktur sayəsində optimal zaman daxilində Ermənistanə yük çatdırılmışdır. Əgər Azərbaycan Prezidentinin davamlı siyasəti olmasaydı, buna nail olmaq qeyri-mümkün idi. O cümlədən, İlham Əliyev öncədən hər bir təşəbbüsündə regional maraqları əsaslı şəkildə nəzərə almışdır.

Beləliklə, Azərbaycan liderinin tarixi-siyasi missiyasının mühüm cəhətlərindən birini əməkdaşlıq platformaları və layihələrin reallaşmasını regional infrastrukturun yaradılmasıyla əlaqələndirməsi təşkil edir. Nəticədə enerji strategiyası, əməkdaşlıq platformaları, layihələr və regional infrastruktur kompleks halında Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi dönmənin mühüm bir aspektini formalaşdırdı.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru